

Sirwan (Gävle) nr 5/2007

Turkmenerna i Irak – och staden Kirkuk

Det mångetniska norra Irak har – frånsett bombdåden i Ninive den 14 augusti 2007 då 500 dödades – till stor del besparats det våld som dragit över Irak sen det amerikansk-brittiska infallet 2003 och Saddam Husseins fall. Men spänningarna har ökat, i synnerhet kring den oljerika staden Kirkuk.

Kurderna vill att Kirkuk ansluts till den kurdiska självstyrande regionen, men det vill inte turkmenerna. Liksom assyrierna och araberna fruktar de en allt större kurdisk dominans, ävenom inte alla turkmener tycks ha samma rädsla.

Med rötter i Centralasien

Turkmenerna är, efter araberna och kurderna, den tredje största befolkningsgruppen i Irak. Hur stor den är vet ingen (den senaste befolkningsräkningen att lita på gjordes 1957). Antalet varierar, beroende på vem man frågar, från 220 000 till 3 miljoner. Enligt den kurdiska regionala regeringen finns det 1 miljon turkmener i Irak och av dem lever tvåhundra- till trehundra tusen i norr, där de befolkar länen Ninive, Tamin, Arbil och Salahaddin. I centrala Irak finns de i länet Diyala och i huvudstaden Bagdad.

Turkmenerna är till största delen muslimer och fördelas lika på shi'iter och sunnier. De talar oghuz, ett turkiskt språk.

Turkmenerna har liksom seldjukerna och ottomanerna, som fr.o.m. 600-talet folkvandrade västerut, gemensamma rötter i Centralasien. På 1000 och 1200-talen erövrade seldjukerna stora delar av Turkiet, Irak och Persien. Ett imperium som ottomanerna några sekler senare utvidgade. På 1500-talet kom en ny turkmensk invandring till det nuvarande Irak. De skulle komma att spela en inflytelserik roll.

Politiskt och kulturellt förtryck

När britterna upprättade det irakiska kungadömet 1921 införlivades Kirkuk tillsammans med länet Mosul, något det moderna Turkiet – det sönderfallna ottomanska rikets efterföljare – erkände först 1926. Turkmenerna åtnjöt i det irakiska kungariket ett flertal privilegier, som de dock förlorade med republikens tillkomst 1958.

Den nya regimen i Bagdad igångsatte ett undertryckande av alla icke-arabiska folkgrupper. Och för att öka sitt grepp om det oljerika Kirkuk påbörjades en arabiseringspolitik. Med Baathpartiets statskupp 1963 intensifierades politiken. Målet var att förändra folksammansättningen till arabernas fördel. Från 1975 till strax före USA:s infall 2003 förflyttades flera tusentals kurdiska, assyriska och turkmeniska familjer från området och ersattes av arabiska familjer från mellan och södra Irak. 50 000 kurder ska ha förflyttats. Human Right Watch hävdar dock att de var långt fler. Turkmener förflyttades till centrala Irak

Många turkmener var till en början allierade till Baathpartiet. En del hade höga poster i partiet och i armén. Man stödde arabiseringen, som ett nödvändigt ont, mot kurdisk dominans. Men med 1980-talet insåg man att politiken drabbade dem själva. 1980 hade ledarna för Turkmenernas brödräfbund arresterats och avrättats

Nya tider för turkmenerna

Kriget i Persiska viken 1991, med följden att den kurdiska självstyrande regionen upprättades, innebar en vändpunkt. Nu fick turkmenerna – under kurdisk överhöghet – större möjlighet att uttrycka sig kulturellt och politiskt. Irakturkmeners Nationella Parti / Iraqi National Turkmen Party (INTP) startade turkmenska tidningar, en radiostation och öppnade skolor (vilket man

haft en kort tid 1932-33). Man upprättade även en liten beväpnad styrka. Nya partier grundades, vilka under impuls från Ankara förenades 1995 till Irakturkmeners Front / Iraqi Turkmen Front (ITF).

Turkmenerna fick även en ministerpost i den kurdiska regionala regeringen. Men deras rättigheter förblev begränsade och de fick inte det politiska inflytande som ITF hade hoppats på. Via INTP:s anslutning 1981 till Unrepresented Nations and People's Organisation (UNPO), som företräder dem som inte är representerade i FN, hade turkmenerna fått en röst internationellt.

Tillståndet för turkmener utanför den kurdiska självstyrande regionen förbättrades inte. Saddam Hussein drev arabiseringen gentemot turkmenerna allt hårdare. Till en del var detta förorsakat av Turkiets politik. Det turkiska Kurdiska Arbetarpartiets / Partiya Kaykerên Kurdistan (PKK) baser i norra Irak, varifrån man attackerade turkiska militärposter, var en nagel i ögat på Ankara. 1995, året då ITF stiftades var också det år då Turkiet för första gången i stor skala attackerade PKK på irakisk botten. Det var nu som Ankara började beskriva sig som turkmenernas broderfolk.

Kurder kontra turkmener

Saddam Husseins fall innebar slutet på den relativa friden i det mångetniska norra Irak. Knappt en månad efter det amerikansk-brittiska infallet, skedde de första skärmytslingarna på länge mellan kurder och turkmener. De har fortsatt av och till. Och Kirkuk har visat sig vara stridsäpplet framom andra.

Enligt den nya grundlagen måste det innan 2007 års utgång hållas en folkomröstning om Kirkuk ska tillhöra den kurdiska självstyrande regionen eller inte. Både ITF och Ankara har flera gånger uppmanat till att folkomröstningen skjuts upp tills situationen i regionen 'normaliserats'. Men det vore att acceptera arabiseringens folkomförflyttningar. Dessutom talar grundlagen entydigt om ursprungsbefolkningens rätt att återvända.

Den upphetsade politiska diskussionen i Kirkuk rör sig om vilka som historiskt sett utgjort stadens befolkning. Kurderna bedyrar att Kirkuk varit kurdisk, något turkmenska nationalisterna bestrider. De hävdar att staden sen urminnes varit i turkmenska händer. Enligt folkräkningen 1957 var turkmenerna den största gruppen i staden medan kurderna på landsbygden runtom var fyra gånger fler.

Det är dock oljeinkomsternas framtida fördelning som ökat spänningen mest. Ifall kurderna får den politiska kontrollen över Kirkuk då har de dragit vinstlotten. För det är just i Kirkuk som Iraks största oljereserv – på 10 miljarder fat – ligger.

Det kan tyckas oväntat, men inte alla turkmener är mot att Kirkuk ansluts till den kurdiska självstyrande regionen.

Den största otillfredsställelsen har inte oväntat anhängarna till ITF, den mest radikala turkmenska rörelsen. Men fronten har långtifrån ett stöd från den turkmenska befolkningen. Det lär inte överstiga 5 procent. Fronten ses också som en megafon för Ankara. Dessutom får ITF logistiskt och finansiellt stöd från det extremnationalistiska partiet i Turkiet – Turkiets nationella aktionsparti / Milliyetçi Hareket Partisi (MHP).

Turkmen i ett oklart läge

Regimen i Turkiet vill inte heller se Kirkuk i händerna på kurderna i Irak. Man fruktar att kurderna i Turkiet ska stärka sin position. Dessutom har Turkiet fortfarande problem med PKK:s operationer. Med att ställa sig bakom det turkmenska folket hoppas Ankara på en större internationell legitimitet för sina politiska och militära ingripanden i norra Irak.

Det turkiska 'brödrskapet' med turkmenerna är dock dubiöst. Ankara stödjer endast de partier – isynnerhet sunnitiska – som öppet motsätter sig ett federalt Irak. Således ger Turkiet inget stöd åt det shi'itiska Irakturkmeners Islamska Union / Islamic Union of Iraqi Turkmen (IUIT), som förespråkar ett federalt Irak.

IUIT har nära band med den irakiska regeringen och har samma politiska hållning som den shi'itiska andlige ledaren och politikern Moqtada al-Sadr, som är irakisk nationalist och motståndare till Iraks uppdelning. Al-Sadr lanserade för inte så länge sedan en charmoffensiv gentemot såväl turkmeniska som arabiska shi'iter i Kirkuk, för att vinna dem till sin sida. Men al-Sadr's förkärlek för våld tilltalar inte shi'iterna i norr. De flesta shi'itiska turkmenerna väljer hellre att bestrida de kurdiska planerna med ett fredligt motstånd.

Den kurdiska regionregeringen ser omröstningen om Kirkuk allt mer som en återvändsgränd. Man talar numera om underhandlingar med alla berörda parter. Men samtidigt klagas man över de turkmeniska partiernas oenighet och att det saknas en politisk ledning, som är representativ för turkmenerna, med vilken underhandlingar kunde föras.

Det är inte enbart det senaste våldsdådet i Nineve som ökat motsättningarna i norra Irak. Även tidigare kunde vi se en upptrappning. Och motsättningen som ökat är den mellan sunniter och shi'iter. Det är en klyfta som råkar sammanfalla med den turkiska statens utrikespolitiska intressen.

Fabienne Bossuyt

De Koerden (Bryssel) nr. 38 september/oktober 2007. Förkortad och bearbetad översättning
Per-Erik Wentus